

ЛАБОРАТОРНЕ ЗАНЯТТЯ № 12

РОЗДІЛ II. Позитивне (юридичне) право

Тема: Система права.

Поняття та види норм права та нормативно-правових приписів

1. Норма права: поняття, ознаки.
2. Нормативно-правовий припис: поняття, його співвідношення та взаємодія із нормою права.
3. Класифікація норм права і нормативно-правових приписів.

Термінологічні завдання:

Засвойте визначення таких понять: соціальна норма, норма права, нормативно-правовий припис

Практичні завдання:

1. Ознайомтесь із нижченаведеними положеннями та визначіть їх належність до основних різновидів соціальних норм. З якою метою, ким, в який спосіб встановлюються та як забезпечуються такі основні різновиди соціальних норм?

Заповніть у зошиті таблицю

основні види соціальних норм

основні види соціальних норм			
норми права	норми моралі	норми релігії	норми політики
№ ?	№ ?	№ ?	№ ?

1. «Кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом»

2. «Не складайте скарбів собі на землі, де нищить їх міль та іржа, і де злодії підкопуються й викрадають. Складайте ж собі скарби на небі, де ні міль, ні іржа їх не нищить, і де злодії до них не підкопуються та не крадуть»

3. «У разі невиконання вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності повноваження народного депутата України припиняються достроково на підставі закону за рішенням суду».

4. «Якщо ти український націоналіст, то пам'ятай про великі дні наших Визвольних змагань; про справу не говори з тим, з ким можна, а з ким треба; ні просьби, ні грозьби, ні тортури, ані смерть не приневолять тебе виявити тайни; змагатимеш до посилення сили, слави, багатства і простору Української Держави».

5. «А ти, коли постиш, намасти свою голову, і лице своє вмий, щоб ти посту свого не виявив людям, а Отцеві своєму, що в таїні; і Отець твій, що бачить таємне, віддасть тобі явно».

6. «Кожен громадянин України зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки».

7. «Учасник коаліції депутатських фракцій «За європейську Україну» зобов'язаний неухильно дотримуватися умов Коаліційної угоди, діяти чесно, прозоро, в інтересах держави та суспільства».

8. «Кожен, хто вступає в життя, повинен бути не тільки прекрасним умільцем, майстром, творцем матеріальних цінностей, а й душевною, чуйною, чутливою людиною».

9. «Член Комуністичної партії зобов'язаний: постійно вивчати і творчо застосовувати в практичній роботі марксистсько-ленінське вчення, Програму та інші документи партії; активно пропагувати і послідовно відстоювати комуністичні ідеї, лінію партії та її Програму серед населення, в державних, громадських і самодіяльних організаціях, всіляко сприяти зміцненню позицій і авторитету партії в суспільстві; регулярно сплачувати членські внески, матеріально підтримувати партію».

10. «Щоб дитину дозволено охрестити потрібно, щоб була обґрунтована надія, що вона буде вихована у вірі католицької Церкви, та батьки дали згоду, принаймні один з них, або той, хто їх законно заступає».

11. «Дій лише за тією нормою, яку хочеш бачити універсальним імперативом – нормою для всіх людей і також для тебе... Дій так, щоби завжди ставитися до людей і до себе також – як до мети і ніколи — лише як до засобу».

12. «Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України».

Заповніть у зошиті таблицю

основні різновиди соціальних норм	норма права	норма моралі	норма релігії	норма політики
мета встановлення	...	...	...	...
суб'єкт встановлення	...	...	...	...
спосіб встановлення (форма існування)	...	...	...	...
засоби та способи забезпечення	...	...	...	...

2. Ознайомтесь із наведеними нижче нормативно-правовими приписами та визначіть, які з них формують відповідні норми права.

Заповніть у зошиті таблицю

НОРМА ПРАВА	
<i>гіпотеза</i>	<i>диспозиція</i>
НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ПРИПИСИ	
<i>регулятивний</i>	<i>охоронний</i>
<i>гіпотеза+диспозиція</i>	<i>гіпотеза+санкція</i>
Приклад:	
№ 9	№ 1
«Свідок зобов'язаний з'явитися до суду у визначений час і дати правдиві показання про відомі йому обставини».	«Належно викликаний свідок, який без поважних причин не з'явився в судове засідання або не повідомив про причини неявки, може бути підданий приводу через органи Національної поліції з відшкодуванням у дохід держави витрат на його здійснення».
<i>№ ?</i>	<i>№ ?</i>
<i>№ ?</i>	<i>№ ?</i>
<i>№ ?</i>	<i>№ ?</i>
<i>№ ?</i>	<i>№ ?</i>
<i>№ ?</i>	<i>№ ?</i>
<i>№ ?</i>	<i>№ ?</i>
<i>№ ?</i>	<i>№ ?</i>

- «Належно викликаний свідок, який без поважних причин не з'явився в судове засідання або не повідомив про причини неявки, може бути підданий приводу через органи Національної поліції з відшкодуванням у дохід держави витрат на його здійснення».
- «Особи, які навчаються у вищих навчальних закладах, зобов'язані виконувати вимоги освітньої (наукової) програми».
- «Безпідставна невивплата заробітної плати, вчинена умисно керівником підприємства, установи або організації незалежно від форми власності чи громадянином – суб'єктом підприємницької діяльності, – карається штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або позбавленням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років».
- «Працівники зобов'язані додержувати трудової і технологічної дисципліни».
- «Заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою (шахрайство) – карається штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років».
- «Вбивство, тобто умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині, – карається позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років».
- «Працівник має право на оплату своєї праці відповідно до актів законодавства і колективного договору на підставі укладеного трудового договору».
- «Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності чи обмежений у його здійсненні».
- «Свідок зобов'язаний з'явитися до суду у визначений час і дати правдиві показання про відомі йому обставини».
- «Підставами для відрахування здобувача вищої освіти є ... невиконання навчального плану та інші випадки, передбачені законом».
- «Фізична особа має невід'ємне право на життя».
- «За порушення трудової дисципліни до працівника може бути застосовано тільки один з таких заходів стягнення: 1) догана; 2) звільнення».

Заповніть у зошиті таблицю

13. «Батьки зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини».
14. «Обмірювання, обважування, обраховування, перевищення встановлених цін і тарифів або інший обман покупця чи замовника працівниками торгівлі, громадського харчування і сфери послуг та громадянами – суб'єктами підприємницької діяльності під час реалізації товарів, виконання робіт, надання послуг – тягне за собою накладення штрафу від двох до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».
15. «Продавець зобов'язаний надати покупцеві необхідну і достовірну інформацію про товар, що пропонується до продажу».
16. «Злісне невиконання батьками, опікунами чи піклувальниками встановлених законом обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування, що спричинило тяжкі наслідки, – карається обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк».

Питання (письмово у зошиті): Як співвідносяться та взаємодіють норма права та нормативно-правовий припис? Що з них є формою або змістом, цілим або частиною? Чи погоджуєтесь Ви із твердженням, що «без диспозиції норма права немислима, без гіпотези є безглуздою, а без санкції – непридатна»?

3. Ознайомтесь із нижченаведеними нормативно-правовими приписами та визначіть, які з них є нормоутворювальними, а які нормообслуговувальними? До яких із їх різновидів належать ці нормативно-правові приписи?

Різновиди нормативно-правових приписів		Встановіть відповідність	
нормоутворювальні	регулятивні	норма права	№
	охоронні		№
нормообслуговувальні	принципи		№
	декларативні		№
	дефінітивні		№
	класифікаційні		№
	оперативні		№
	колізійні		№

1. Право на заповіт має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. (ч. 1 ст. 1234 Цивільного кодексу України від 16.01.2003)
2. Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам. (ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу України від 05.04.2001)

3. Заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті. (ч. 1 ст. 1233 Цивільного кодексу України від 16.01.2003)
4. Загальними засадами цивільного законодавства є справедливість, добросовісність та розумність. (п. 6 статті 3 Цивільного кодексу України від 16.01.2003)
5. Визнати недійсним заповіт Петренка Петра Петровича, посвідчений 05.08.2010 року нотаріусом Писаренко Марією Павлівною, на користь Павленка Павла Павловича недійсним (рішення Шевченківського районного суду м. Львова від 17.03.2014)
6. Залежно від ступеня тяжкості злочину поділяються на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі (ч. 1 ст. 12 Кримінального кодексу України від 05.04.2001)
7. Заповіт, складений особою, яка не мала на це права, а також заповіт, складений з порушенням вимог щодо його форми та посвідчення, є нікчемним. (ч. 1 ст. 1257 Цивільного кодексу України від 16.01.2003)
8. Притягнути до кримінальної відповідальності Іванова Івана Івановича за перевищення меж необхідної оборони та призначити йому покарання у вигляді позбавлення волі строком на три роки. (вирок Личаківського районного суду м. Львова від 13.07.2013)
9. Цей Кодекс набирає чинності з 1 січня 2004 року. (п. 1 Прикінцевих та перехідних положень Цивільного кодексу України від 16.01.2003)
10. Кожна особа має право на необхідну оборону незалежно від можливості уникнути суспільно небезпечного посягання або звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади. (ч. 2 ст. 36 Кримінального кодексу України від 05.04.2001)
11. Здатність особи на складання і скасування заповіту, а також форма заповіту і акта його скасування визначаються правом держави, у якій спадкодавець мав постійне місце проживання в момент складання акта або в момент смерті (ч. 1 ст. 72 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005)
12. З набранням чинності цим Кодексом втрачають чинність Кримінальний кодекс Української РСР від 28 грудня 1960 року.

(п. 2 Прикінцевих та перехідних положень Кримінального кодексу України від 05.04.2001)

13. Необхідною обороною визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони. (ч. 1 ст. 36 Кримінального кодексу України від 05.04.2001)
14. Спадкування здійснюється за заповітом або за законом (ст. 1217 Цивільного кодексу України від 16.01.2003)
15. Нотаріус посвідчує заповіт, який написаний заповідачем власноручно або за допомогою загальноприйнятих технічних засобів. (ч. 1 ст. 1248 Цивільного кодексу України від 16.01.2003)
16. Якщо у чинному міжнародному договорі України, укладеному у встановленому законом порядку, містяться інші правила, ніж ті, що встановлені відповідним актом цивільного законодавства, застосовуються правила відповідного міжнародного договору України. (ч. 2 ст. 10 Цивільного кодексу України від 16.01.2003)
17. Перевищення меж необхідної оборони тягне кримінальну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених у статтях 118 та 124 цього Кодексу. (ч. 3 ст. 36 Кримінального кодексу України від 05.04.2001)

Питання: Чим викликана необхідність функціонування нормообслуговувальних нормативно-правових приписів? Чи можна за допомогою нормообслуговувальних приписів безпосередньо регулювати суспільні відносини?

3. Ознайомтесь із нижченаведеними положеннями та встановіть їх відповідність різновидами норм права.

1. Особа, яка володіє предметом застави, зобов'язана, якщо інше не встановлено договором, вживати заходів, необхідних для збереження предмета застави.
2. Свідок має право відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім'ї, що можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні ним, близькими родичами чи членами його сім'ї кримінального правопорушення
3. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності.
4. Протягом строку дії дисциплінарного стягнення заохочення до працівника не застосовуються.
5. Постановленням суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови – карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.
6. Підприємство може матеріально заохочувати працівників медичних, дитячих, культурно-освітніх, учбових і спортивних закладів, організацій громадського харчування і організацій, що обслуговують трудовий колектив і не входять до його складу.
7. Рекомендувати керівникам підприємств, установ та організацій перенести у порядку і на умовах, установлених законодавством, у 2016 році для працівників, яким встановлено п'ятиденний робочий тиждень з двома вихідними днями, робочі дні з понеділка 7 березня — на суботу 12 березня; понеділка 27 червня — на суботу 2 липня.
8. Після з'ясування всіх обставин у справі та перевірки їх доказами головуючий у судовому засіданні надає сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, можливість дати додаткові пояснення чи надати додаткові докази
9. Послуги помічника є оплатними, якщо інше не визначено за домовленістю сторін.
10. Звільняється від кримінальної відповідальності особа, яка вчинила злочин, якщо вона добровільно здала органам влади зброю, бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої.
11. Особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо до притягнення до кримінальної відповідальності нею здійснено виплату заробітної плати, стипендії, пенсії чи іншої встановленої законом виплати громадянам.

12. Довічне позбавлення волі не застосовується до осіб, що вчинили злочини у віці до 18 років і до осіб у віці понад 65 років, а також до жінок, що були в стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку.

13. Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом.

Заповніть у зошиті таблицю

№	критерій	різновиди норм права	№
1	...	уповноважуючі	...
		зобов'язуючі	...
		забороняючі	...
2	...	імперативні	...
		диспозитивні	...
		заохочувальні	...
3	...	абсолютно визначені	...
		відносно визначені (альтернативні, ситуативні, оціночні)	...
4	...	загальні	...
		спеціальні	...
		виключні	...

ТВОРЧІ ЗАВДАННЯ:

1. Ознайомтесь із науковою публікацією Мохонько А. В. Місце норм права у системі соціальних норм (Режим доступу: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/34274>)

Заповніть у зошиті таблицю

	Мохонько А. В. Місце норм права у системі соціальних норм
Система соціальних норм є необхідною умовою ...	...
Соціальні норми існують	...
Більшість вітчизняних та зарубіжних правових дослідників визначають правову норму як	...
Більшість вітчизняних та зарубіжних правових дослідників визначають правову норму як	...
В юридичній літературі виокремлюються наступні ознаки правових норм	...
Норма права – це первинна клітинка права	...
Норма права пов'язана з державою	...
Норма права – правило поведінки, що встановлює модель можливої та необхідної поведінки	...
Норми права поширюються на чітко визначену сферу суспільних відносин	...
Норми права мають владний, загальний характер та діють багаторазово	...
Норми права характеризуються формальною визначеністю	...
Норми права гарантуються державою	...

2. Ознайомтесь із науковою публікацією Стецик Н. В. Норма права та нормативно-правовий припис: загальнотеоретичні аспекти (Режим доступу:

https://www.academia.edu/29919738/Stetsyk_N._Legal_norm_and_legal_provision_general_theoretical_aspects._Public_law._4_24_2016_212-219._in_ukrainian_annotaion_in_english

Заповніть у зошиті таблицю

	Стецик Н. В. Норма права та нормативно-правовий припис: загальнотеоретичні аспекти
Представники «трюхелементного» підходу обгрунтовано звертають увагу	...
Представники «двохелементного» підходу звертають увагу	...
У загальнотеоретичній науці для зняття таких суперечливих позицій	...
На даний час у юридичній літературі спостерігаються такі основні підходи щодо співвідношення та взаємодії понять «норма права» та «нормативно-правовий припис»	...
Норма права та нормативно-правові приписи взаємодіють	...
Нормоутворювальні приписи суттєвою відрізняються від нормообслуговувальних тим	...
Нормообслуговувальні приписи, призначенням яких є	...

Рекомендована література:

1. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М. І. Козюбри. – К.: Ваіте, 2015. – **С. 126-141**. – режим доступу: <http://www.osce.org/uk/ukraine/283756?download=true>
2. Луць Л. А. Загальна теорія держави та права: Навчально-методичний посібник (за кредитно-модульною системою). – К.: Атіка, 2013. –
3. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посібник. – Вид. 10-е, доповнене. – Львів: Край, 2008. – **С. 150-155**
4. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: Підручник. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009, – **С. 271-291**
5. Теорія держави і права : підручник / за ред. О. В. Петришина. – Х. : Право, 2015. – **С. 158-173**